

Jaap Zuiderwijk

De Tweede Wereldoorlog door de ogen van een bijzondere man

Geboren tussen wereldoorlogen

Kunt u zich van uw vroegste jeugd iets herinneren?

Ik ben een kind van 1922. Ik ben geboren in de periode dat we kunnen spreken van de crisisjaren in Nederland. Vier jaren na het stoppen van de Tweede Wereldoorlog. Dus ik ben eigenlijk tussen de twee wereldoorlogen geboren. In 1933 begon de crisistijd. Je had toen niet zo het besef. Ik was 10/11 jaar oud in die tijd. Je was daar niet zo mee bezig. Hoewel ik wel in het arbeidsproces geschakeld werd. We waren 8/9 jaar toen we moesten gaan werken. We gingen toen al mee met de schuit. Maar we moesten ook als er niks te doen was en met het varen was het seizoen voorbij, voor de tuinders om alles te leveren, dan moesten wij helpen. Kelen bossen, peen bossen, weet je wel.

Hard werken op de schuit

Mijn vader was schipper. Hij vervoerde van alles. Hij heeft groente gevaren, steen gevaren voor Van der Valk, wat nu de Zeeuw is. Hij heeft mest gevaren. Dat haalden ze in de Ketel. Als er niks te doen was dan voer hij alles. En dan moesten wij als kind al m'n vader tegemoet gaan. Hij kwam uit Delft, uit de Ketel, dan moesten wij hem tegemoet gaan. Lopend, want we hadden nog geen fiets. Dan moesten we in het Haantje aan een touw trekken aan de schuit als er veel wind was. Langs het Jaagpad, daar liep je met de schuit langs. Daar moesten we helpen trekken. Met de hond voor ons.

Ja, we hielpen wel. Er was altijd wat te doen. We moesten ook mee met peen bossen, peen spoelen.

Hij nam je zo mee, je moest helpen. Dat was als we zand gingen halen, dan had hij een kleinere schop, die had hij speciaal voor ons gemaakt. En dan moesten we scheppen. Want dat ging per kruiwagen. Zoveel kruiwagens en dat was in een meter, dat was vroeger zo. Daar was je eerlijk in. Want je kon op de schuit toch niet meer meenemen. En dan wisten ze precies bij de Boon in Delft wat je meenam. Want die schuit die laadde 13 ton. Dus dan moest zo'n kruiwagen vol, gelijk afgestreept, geen kop erop. Dan wist m'n vader precies dat hij voor die tuinder of voor de Zeeuw, wat toen Valk was. Wat de inhoudmaat was en waar ze recht op hadden.

Gezin van 18 kinderen

Uw vader was schipper. Betekende dat dat het bij u thuis niet zo slecht was? Wie appelen vaart, wie appelen eet, zeggen ze toch?
Nee, maar wij hadden, echt waar hoor. wij hadden 18 kinderen. 18 broers en zussen. Maar die hebben niet allemaal meegemaakt. Er waren er die al heel jong gestorven waren. Mazelen, stuipjes. En er was er een verdronken toen ze 5 jaar was. Ik was de 10e van bovenaf, dus de 8e van onderaf. Iedereen uit het gezin werkte mee. Die ik kende, de oudere zusters namen de jongste zusjes mee. De oudere broers die voeren ook en die namen mijn dan mee. Of laat maar zeggen Jan, die was nog heel klein. Zo ging dat. Mijn moeder kon dat alleen niet aan.

Nee, dat was een heel druk gezin. Het was crisistijd, ik moest meehelpen. Ik heb tot de 8e klas op school gezeten. Ik was jong. Met 6 jaar zat ik al in de 1e klas. Want m'n moeder wou ze wel moven. Dus toen was ik 13 zo'n beetje en toen had ik de 7e klas al doorlopen en toen moest ik nog een jaar blijven tot ik 13 werd en toen mocht ik eraf. Want vroeger ging je met april al naar school. Dat was de tijd dat je van school af mocht, eerder mocht je er niet af. Het was de jaargang, de schooljaargang die liep van april tot april.

Misschien had het ermee te maken dat ze in de zomer veel handjes nodig hadden? Dat was in de tuinbouw met krenten enzo kwam dat goed uit. Dat zal daar wel een beetje mee te maken hebben gehad.

Kindervoeding in de Jozefschool

Ik was 13 jaar, ik kom van school. Dan is het inmiddels 1934/1935. We waren zo arm. Het was die crisistijd. Ik heb dan de laatste 1 of 2 jaar ook op de kindervoeding gezeten. Dat was in de Jozefschool, die was nieuw gebouwd. Daar had je de gang naast het oude klooster. Daar was die aangebouwd. Daar kregen we van het comité dat daar voor zorgde. Dat was een charitatieve instelling. En dan mochten de mensen die het heel slecht hadden, die kregen dan elke dag van maandag tot en met vrijdag, kregen wij warm eten 's middags. In de gang van de Sint Jozefschool. Dus

Jaap Zuiderwijk met gitaar
en mondharmonica

de uitgang tegenover Derksen zogezeegd. Daar had je vroeger Piet Schalk, de kapper.

Het was eigenlijk gewoon een gaarkeuken, maar dan voor kinderen. Ja, maar het was goed eten. Prima. 's Maandags oud brood van de bakker. Dat was broodpap. En dan kregen we veel van kruimels. Ja, je had altijd wel eens wat wat je niet zo graag lustte.

Kermislied

Hoe ontwikkelde dat gevoel zich naar de oorlog toe? Kunt u zich nog herinneren dat er iets aan de hand was?

Spanning. Ja, spanning. Je had toen de tijd van het Tsaargebied. Dat was toen door de Fransen bezet. In de Eerste Wereldoorlog. En toen kreeg je dan zogezeegd de concurrentiestrijd. De Duitsers wilden het Tsaargebied terughebben. En toen kreeg je de mobilisatie, dat was toen op handen in 1938.

Waren er al op dat moment, want toen was u 16/17 jaar, zo tegen 38 aan. Waren er toen al berichten over Hitler?

Jaaa... De Christenheihnach in '33. Ja, toen zong ik op een kermis. Toen had ik een liedje te pakken gekregen. Ik heb het hier daarstraks nog zitten spelen. Dan had je 'komt zwarte zigeuner' hè. En toen die tijd is van der Lubbe gevangen, want die had het Rijksdaggebouw in brand gestoken. En toen was het zo: toen zong ik dat liedje op de kermis. En toen wilden die lui van de kermis mij meenemen. En toen was ik zoek. Want ik vond het wel mooi.

"Het is een mysterie die brand in Berlijn.

Er is iets bijzonders aan, wat zal dat zijn.

Wat wilde die jongen, die toen werd verhoord.

Waarom debateert hij niet,

spreekt hij geen woord.

Zwijgt hij uit vrije wil of is het dwang.

Waarom buigt hij zijn hoofd

of maakt men hem bang."

Dat was van der Lubbe. Dat zong ik op de kermis. De kermis was in het Stenen Heultje. Dat is de brug tussen het Mussegat. Dat is van Monster naar Poeldijk heb je die brug. Daar heb je het Mussegat, dat is het water dat loopt zogezeegd naar de Gantel. En dat loopt verder door naar de Bangewatering. En daar op dat gescheiden moment, daar waren vroeger ook altijd de Hoekse en de Kabeljauwse twisten tussen de protestante en de katholieken. Op dat punt.

U bent niet meegegaan met de kermisklanten?

Ja, ik was meegegaan en zó meegegaan: ik zou de andere dag mee

Jaap Zuiderwijk met accordeon

naar een ander dorp gaan. Maarja, ik was niet thuis gekomen, want ze hadden de politie gewaarschuwd, want ik was zoek. Ik zou naar een andere kermis gaan en dan moest ik daar ook zingen.

Was dat zingen met de accordeon?

Nee, ik zong met zo'n orkestje van de kermis mee.

Dus u had zich gewoon als voorzanger opgedrongen en u ging uw mooie lied zingen?

Haha, ja. Over Martinus van der Lubbe.

Vrijwillig gemeld voor de Koloniale

Er was het gevoel van spanning, dus het was ook niet vreemd dat de tweede wereldoorlog uitbrak?

Nee, want je had toen het Tsaargebied. Mijn broer werd opgeroepen, die moest naar dienst. Ik had me eigen toen gemeld voor de Koloniale. Want ik wilde weg. Ik wilde graag naar Indië. Ja, en toen kon ik weg voor de Rahoen omdat ik al muziek speelde. Maar toen had mijn vader al vrijstelling gevraagd voor m'n broer die zagezegd in dienst stond. Die stond in dienst met de mobilisatie en ik had me eigen vrijwillig gemeld voor de Marine. Dus toen vroegen ze ook hoe zit dat nou? Dus toen heb ik een hoop narigheid gehad om daar vanaf te komen. Want ik was al gekeurd aan de Jan Pieterse Koenstraat in Den Haag. Ja, ik wilde weg. Maarja, mijn vader die dacht... als hij ook weggaat, dan heb ik geen inkomsten meer. Mijn broer ging al weg. En dan met zoveel kinderen. Dus die zegt nee, maar dat doen we niet. Dus hij moest hemel en aarde bewegen om mij thuis te houden. Dat was een heel geduvel hoor. Maarja, ze wisten thuis niet dat ik mezelf vrijwillig had gemeld. Ik had me eigen gemeld met Jan Steentjes. En die is gesneuveld in Bermuda. Die is toen wel weggegaan en die is toen gesneuveld.

Waarom wilde u weg?

Omdat je hier geen toekomst zag. Er waren 300.000 werklozen al. In die tijd. Het was een vlucht. Om bij de Marine te gaan. Gewoon bij de Koloniale, weet je wel. Dan was je militair en dan had je een inkomen. En een baan. Zeg het zo. Zo was het toen.

Landbouw op z'n gat

Dan zitten we eigenlijk al in 38-39. Zo tegen de Tweede Wereld oorlog aan. U was nog steeds aan het varen?

Nou, ik deed van alles en toen voeren wij ook oud glas en ijzer, weet je wel. Alles wat met de tuinbouw te maken had, dat werd vervoerd. Er was in de tuinbouw bijna niks meer te doen. De mensen hadden geen geld om de kassen te laten slopen. Dus de handel ging ook op z'n gat zagezegd. Dus wij gingen met oud ijzer, we gingen kassen slopen. Van '34. Mijn vader deed dat toen. Met Willem Valk die stierf toen, dus toen had mijn vader geen werk meer van die bouwmaterialen. Dat was overgegaan aan de Zeeuw en die had z'n eigen schipper. Daarom mocht ik niet weg, want dat was een inkomstenderving. Ja, voor een gezin van 18 kinderen. 20 mensen te onderhouden. Maar Bep was dood, Jootje was dood, Jacob was dood. Dus toen waren we met z'n 13en overgebleven.

De oorlog breekt uit

Wat had het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog voor betekenis op het gezin Zuiderwijk?

's Morgens om 4 uur stonden wij al te kijken naar de vliegtuigen. Het was prachtig weer in mei. En we stonden te kijken hoe die vliegtuigen, want daar werden we wakker van, hoe die aan het schieten waren enzo. Potverdikkie. Toen was het mei en toen konden we weinig meer doen wat oud ijzer en glas betrof, want toen gingen de tuinders weer telen in de kassen en toen sloopten ze niet. En toen ging ik met Jan Velthoven, ging ik mee naar Piet Damen. 's Ochtends om half 5. En toen, 10 mei, toen reden we over het bruggetje aan het Poeldijkse pad en toen moesten we bukken, zo leek het, toen donderstraalde er zo een vliegtuig naar beneden zo in die boomhoek bij Jantje Duivesteijn. Nou nou.

Toen kwamen we in de polder. Dat was de tuin van Piet Damen. Daar hadden ze nieuwe tuinen in vorming. En die hadden dan land in de polder gekocht en daar gingen Cor en Kees naartoe. En dan moesten wij, Jan en ik, naar de polder. Dat was al afgesproken. Toen kwamen we in de polder, potverdikke, toen liepen die Duitsers daar allemaal, omdat het weiland was, liepen die Duitsers daar. En dan was het handen omhoog! Dat vergeet je ook nooit.

Kun u zich de dag herinneren dat de oorlog uitbrak?

Ja, natuurlijk. Als vandaag nog. Nouja, toen brak de oorlog uit. Ja en toen zijn we naar de weg gegaan. Want we dorsen daar niet te blijven. We gingen naar huis. Want we dachten wat er nou allemaal aan de hand is. Nou toen zijn we naar huis gegaan en toen hebben we dat verder gewoon afgewacht tot alles zo'n beetje bevrijd werd. Weet je niet. Tot de oorlog afgelopen was. Het was een spanning tot en met.

Op de fiets naar broer Janus in Amsterdam

Op de dag dat de oorlog uitbrak, was er toen ook radio? Hadden jullie radio thuis?

Je had natuurlijk radio. Gewoon distributie heette dat, het was maar zo'n klein kastje en dat was een distributieradiootje. Je hoorde allerlei berichten. Veel berichten over Rotterdam dat de mariniers daar vochten. En de Grebbeberg. En daar lag me broer. Die was in dienst. Die was nog niet eens zo lang in dienst. Misschien een jaar. En dat waren toen nog maar knulletjes. Want Janus die was van '14. Dus die was 26. Ja, God, die is toen gewond geraakt en dat is zijn geluk geweest. Toen is hij naar Amsterdam vervoerd, naar het ziekenhuis, het Wilhelmina ziekenhuis, gasthuis. Dat weet ik nog, want ik zou hem op gaan zoeken. Dus toen moest ik op de fiets naar Amsterdam. Maar je had geen verkeersborden, want die waren allemaal weggehaald. Ik vroeg overal: waar ben ik? Nouja, dat was wat hoor. Maar ik kon er niet komen, want je mocht niet overal in. Het was overal soldaten, je werd overal tegengehouden. Ja, dat was een teleurstelling voor thuis natuurlijk. We kregen bericht dat hij gewond was.

De ernstige dingen, dat vliegtuig en dat je dan in zo'n polder komt, dat waren allemaal Duitse parachutisten. Die waren van plan om Den Haag te bezetten. Die werden daar afgeworpen. Wij hebben het gezien bij ons thuis. Uit het zolderraam zag je al die parachutisten naar beneden komen.

Zus Cor en de kinderen uit Ockenburgh

Dat was wat. Ik was 17 jaar. Ik moest nog 18 worden in september. Mijn zuster Cor d'r man die stond in Ypenburg. Ypenburg werd zwaar gebombardeerd. Vliegveld Ypenburg. Daar was hij soldaat. En die hangar werd zwaar gebombardeerd. Toen zei m'n vader: joh, ga jij als de sodemieter naar de Willem III straat ze (Cor) halen, want ze sodemieteren allemaal parachutisten in Ockenburgh. Zo zei hij het. Ja, maar hoe moet ik ze dan meenemen? Ze kon niet fietsen en al die kinderen. Hij zei: je gaat ze halen! Weet je wel. Ik naar Loosduinen. Ik kom bij Cor en huilen en die zat in de war natuurlijk. Die had twee kinderen: Kees en Annie. En ik zeg Cor, meekomen! Ja, maar hoe moet ik mee, zegt ze. Ik zag een oude fiets staan, een damesfiets. Ze kon geeneens fietsen. Ik heb ze een zet gegeven op die fiets en fietsen naar de Poeluk. Maar ik had die kinderwagen eerst geladen. Alles erin gegooid wat ze nog aan etenswaar had staan. Annie erin, Kees erin en ik zo die kinderwagen meegenomen en schieten in Ockenburgh en parachutisten naar beneden.

Kom ik bij Dekkershoekie. Daar heb je die Spoorbaan liggen. En ik rijden met één hand. Raak ik met die kinderwagen met het wiel in dat spoor in die rails. Die hele kinderwagen om, die twee kinderen eruit. De suiker en de boter eruit. En zo ben ik naar huis gegaan. Iedereen kwam naar huis. Co uit Loosduinen, allemaal van de gebieden die gevaarlijk waren kwamen naar huis. Ja, want Ockenburgh en Loosduinen en Den Haag zou ook gebombardeerd worden, want daar stond die V1.

Dat ik daar door al die soldaten die Duitsers die ik tegen kwam niet aangehouden ben. Met die kinderwagen. Omdat ik een kinderwagen had en met die kinderen was, anders had ik er nooit doorgekomen.

In dienst voor de Duitsers

Wanneer begon het precies dat de jonge jongens in dienst moesten voor de Duitsers?

Dat was in '42-'43, toen kreeg je Koenraad van de arbeidsdienst. Toen moesten jongens in de arbeidsdienst. En ik was een van de laatste die weggevoerd werden, want toen was ik al 21. In '44. Dat was de dwangarbeid. Maar de anderen die moesten naar Ouddorp. Rockanje, aan de overkant daar moesten de jongens allemaal gaan werken. En die waren net als Jan Verbakel of naar Duitsland of naar de arbeidsdienst. *Wie bepaalde dat? De Duitsers.* Er werd uitgevaardigd. 'Es werd bekannt gegeven'. Weet je wel. Daar hingen de 'proclamation'. En dan stond erop: die en die jaargang mot ze eigen melden. Als je niet kwam, dan kwamen ze je halen. Of je werd gefusieerd stond er. Ja.. ja..

Nou en ik wil zeggen, dus wij waren aan het slopen hier op Naaldwijk voor de tankgracht voor de Duitsers waar nou Jan Olsthoorn met die ranch zit. Aan de andere kant van de Waalbrug daar zat Nieuwkerk en Krijger. Wij waren bij Krijger aan het slopen en die anderen bij Nieuwkerk. Daar heb ik nog foto's van. Met Gerrit Klucht, Koos de Zeeuw. Dus eigenlijk werd er elke keer een jaargang van jonge jongens opgeroepen en die moesten dan komen. Cor van Dijk met Cor de Jong die nou dood is. Dat was Alie de Jong en Cor de Jong. Maar Cor van Dijk die heb ik nog weg zien gaan in het dorp. Cor die heb met mijn gevoetbald. Cor was ook één of twee jaar jonger. Die waren de eersten zo'n beetje die weggingen.

Hoe oud was u toen u uiteindelijk opgeroepen werd? Stond uw naam ook op een proclamatie?. Of stond er alleen jaargang '22 moet komen?

Nee, er werd gemeld dat jaargang '22 moet zich melden. Wij moesten naar Vlaardingen. Voor de keuring eerst. Of je geen TB had. En dan moesten wij ons uitkleden voor een dokter, een vrouwelijke dokter. En geeneen kleedde z'n eigen uit. De grootste ruzie maakten ze. Daar was een Nederlandse arts bij maar ook een Duitse. En dat waren vrouwelijke dokters, maar wij verdomden het. Wij gaan niet naakt staan voor een vrouw, nee gek hè, maar niemand deed het. Al die jongens zeiden nee dat doen we niet. Maar toen moesten we wel, dan moesten we ons broek laten zakken en dan pffffff op ons hand blazen. Ik was dan zo, ik vroeg waar is dat voor? Ja, of je een breuk had. Dan werd je ook afgekeurd. We hebben wat gelachen joh. En die Koos de Zeeuw die had een hazenlip.

Dan werd uw jaargang opgeroepen. Ging iedereen dan zomaar?

Nee, er gingen er veel niet. Die waren ondergedoken. Maarja, dat was riskant. Ik kon ook onderduiken bij Zwinkels aan de overkant. Maarja, ik zei ook, ik vind het leuk dat jullie dat zeggen, maar als je ondergedoken bent en net eender als een collega van ons. Die werd op de plaats waar hij zat werd hij neergeknald. Dat haalde je niet in je hoofd. Je had er wel die het deden, maar die hadden een goed onderduikadres. Maar in het dorp wist iedereen van alles. Iedereen wist van iedereen waar die zat en wat die deed. Dus dat vond je te link.

Dus uiteindelijk bent u gekeurd, hoe ging dat toen verder?

Toen gingen we naar huis op de fiets en dan moest je je eigen melden. En toen moesten wij naar de Herengracht in Den Haag, vlakbij het Hollands Spoor. En daar had je het Frysia hotel. Daar werden we allemaal verzameld. Toen zijn we 's ochtends om 6 uur met een trein vertrokken. Via Enschede zo naar Denenkamp, Noordhoorn en zo dan Duitsland in.

Van de boer naar het kamp

Wist u toen al waar u uiteindelijk terecht zou komen?

Wij moesten naar Hannover Süd Bramswijk. Daar moesten wij bij een boer werken. Dat was al bekend.

Ik kwam daar aan en ik zag dat niet zitten bij die boer. Ik dacht Jezus Christus, bij een boer werken, zondags en van de vroege

Werken bij de boer

ochtend tot de avond laat. En ik vond het zo'n zootje bij die boer. Nou en ik moest gaan melken en ik had nog nooit gemolken. Dus ik nam de kuiten. Ik denk bekijk het maar. Maarja, toen was ik aan het zwerven en toen werd ik opgepakt en je had daar bij Hannover ook een kamp. Toen ben ik twee nachten in het kamp geweest.

Iedereen die opgepakt werd, werd in het kamp gegooid. En nou was het zo mooi en het sneeuwde. Ik ben 26 januari vertrokken. Dus ja, in '44. En ik kwam daar natuurlijk aan zo'n beetje nouja, ik kan dat niet meer precies nagaan. Want je weet niet eens meer welke dag of dat het is. Je lag in een schuur of in een loods. Wij zijn toen gebombardeerd in Hannover. Eén treinstel zat een 's Gravezander in. Toen ik aankwam. Daar zat Teun van der Heijde in en die was toen er niet levend afgekomen. Sjaak van der Ende, Siem Lansbergen en ik en d'r zaten nog een paar jongens uit het Westland. Piet Marel van de Maasdijk, maar die jongens zaten bij mij in de coupé. Maar Teun van der Weijde zat in de voorste coupé en die heeft het niet overleefd.

Wegwezen!

Ja, toen kwam ik in dat kamp ene nacht. En godverdorrie sneeuwen en de andere ochtend kom ik op, staat er zo'n soldaat en die gooit daar een kind spiernaakt in de sneeuw. Want dat kind had op z'n bed geplast enzo en nouja dat gaf natuurlijk rotzooi. Gooide ze zo! Nou ik was in staat om met een geweer die vent aan te vliegen. Maarja, je kon niks doen, je was machteloos. Dus je dacht, Jaap, hier moet je niet wezen. Zorg dat je wegkomt. Dus toen heb ik de kuiten genomen.

Hoe bent u toen ontsnapt? Was het kamp zo slecht beveiligd dat je weg kon komen?

Nee, maar het was niet met prikkeldraad. Nee, het was wel een kamp, maar geen prikkeldraad. Gewoon een ingang, weet je wel. Ik had geen geld, ik had helemaal niks. Ik had wel m'n pas en m'n koffer bij me. Die had ik meegenomen. En m'n gitaar. Ja, want we hadden natuurlijk al die tijd zitten zingen onderweg. En toen kregen we van een Duitser nog op ons donder. Omdat we zaten te zingen. Je probeerde natuurlijk het moraal hoog te houden. Maar we mochten niet zingen in de trein. Het was allemaal ernstig zei hij. Maar wij verstonden haast geen Duits, want dat hadden we niet geleerd.

En weet je niet Sjaak, hij is nou dood. Sjaak Zwaartman. Dat is een neefje van me. Z'n schoonvader, dat is Sjaak van der Ende. Van Monster. Zo gauw als hij me zag, dan was het:

“Nooit zal ik vergeten
Die wondere nacht..”

Dat was 'Bij die sterrenhemel van Hawaii'. Dat zongen we in de trein naar Hannover. Dan zei hij 'Weet je nog Jaap'.

Trein in Mettmann

Sprechen Sie Deutsch?

Maargoed, toen ben ik natuurlijk gaan wandelen met m'n koffer en geprobeerd naar een station te komen. Maarja, ik wist niet welke richting ik uit wilde, want ik wilde naar huis. Dus dan kom ik iemand tegen en ik had van de muziek nog wel wat Duits geleerd. Ik kom iemand tegen en ik zeg *Sprechen Sie Deutsch?* Hij zegt: ik ben een Belg. Dus ik zeg oh, dan spreek je Nederlands. Ken je mij vertellen hoe ik naar huis kom? Hij zegt joh, kom maar mee. Ik moet naar België, ik gaat op verlof. Dan zal ik wel zorgen dat je in de trein komt. Maar ik zeg ik heb geen centen, ik heb niks. Maar ik had wel m'n pas. Maar ik wist verdomd niet waar of die trein heen ging. Links naar Nederland of wat. Want er stond niks op. Ze waren verduisterd met van die blauwe dingen ervoor. Allemaal blauwe lampjes. Het was allemaal donker. Als je dan door een kiertje keek, dat was later dan.

Dus eerst ben ik met die Belg meegegaan. Hij zegt stap maar in die trein. Want er was toch geen controle. Wel Duitsers liepen erin. Maar die keken niet naar je kaartje, die keken alleen wie je was en of je een paspoort had. Maar ik zat met die Belg te praten hij zegt: als je nou zo doet: als we bij Maastricht zijn dan stap jij eruit want dan ga ik door naar België. Maarja, jemig ik weet niet waar Maastricht is. Daar kom ik wel achter. Je kon het niet zien, je kon niet naar buiten kijken. Alles waar je langs reed, alles was gebombardeerd. Alles was puin.

Ik ben 's avonds toen vertrokken met hem. Ik wil zeggen, toen kwam ik daarzo heel laat in de avond kwam ik in Düsseldorf en daar werd ik eruit gedonderd door de Kriminalpolizei. Want ze kwamen controleren, passen, weet je wel. En ik had geen pas. Ik had alles weggedonderd. Ik dacht dan kunnen ze nooit weten wie ik ben. Dan kan ik altijd zeggen ik kom hier vrijwillig werken. Zo had ik dat gedacht. Maar dat liep anders.

Postbode in Düsseldorf

Dus voordat u vertrok met de Belg had u alles weggedaan?

Ja, had ik alles kapot gescheurd en al m'n rotzooi van wat in de koffer zat wat zwaar was. Zout, wat ik meegekregen had van thuis. Mosterd, wat we nog hadden, allemaal dat soort dingen, suiker, alles weggedonderd, want die koffer was te zwaar. Je had niet meer gegeten. En aan die rotzooi had ik niks, het was zwaar.

Maar toen was ik in Düsseldorf, daar ben ik eruit gegooid. En die vent gooide m'n gitaar nog achter me aan, helemaal in barrels. Gescheurd. Maar toen komt er een Hollander aanlopen. Hij zegt Jezus Christus joh, wat heb jij aan de hand. Ik zeg joh, wie ben jij? Ik zeg jemig! Frank Kok. In Düsseldorf op het perron. Dat was een postbode die kwam de zakken met post van het station halen. Die werkte voor de post van de PTT, maar ik had vroeger gevoetbald en ik had tegen Frans gevoetbald. In Rava of VVP, maar later werd hij keeper van ADO. Toen zegt hij Jezus joh, jij! wat moet jij hier? Ik zeg ja, ik word eruit geflikkerd joh, ik ben aan het vluchten naar huis. Hij zegt nou hier kom je niet weg. Hij zegt, heb je nog kennissen? Ik zeg ja, kennissen. Ik heb kameraden zitten in

Mettman. Hij zegt nou, kom mee, ga tussen de zakken zitten en ik zal kijken dat ik nog wat heb om te eten. En dan morgen om 6 uur dan zet ik jou op een lokale trein, maar dan moet je wel uitkijken want je hebt station West en station Noord, dat je natuurlijk op het goede station uitstapt. Hij zegt heb je bekende daar? Ja joh, die jongens werken daar allemaal op de fabriek, want ik schrijf geregeld naar die jongens. Ik wist waar ze zaten. Nou nou. En het was natuurlijk in de winter 's ochtends om 6 uur. Hartstikke donker en in de sneeuw. Dat was begin februari, ik weet geen datum. Dat kon ik niet meer onthouden.

Wat nou het mooiste is, Patrice die heb dat adres van die man opgespoord via internet. Van Frans Kok. Ik wilde altijd nog eens weten waar of Frans zit of wat ook. Maar die man is aan het dementeren. Ik zou naar hem toegaan, want ik wist niet waar hij woonde. Nee, nou blijkt hij op Loosduinen vlakbij te wonen. In de Pisuisstraat, vlakbij m'n zwager.

Naar de boekhandel in Mettman

Frans Kok werkte voor de PTT, maar was hij ook gelegen door de Duitsers?

Ja, door de Duitsers. Omdat hij al voor de post werkte, voor de Duitse Bundespost. Bundeslage. Hij was aan de PTT en daar was hij gestationeerd. Die heb me toen geholpen. Toen ben ik 's ochtends toch goed uitgestapt en toen kwam ik om half 7 zo'n beetje al die mensen tegen die naar de fabriek gingen. Dus toen zeg ik tegen die mensen, ik zeg: ik ben Hollander. Ken je me zeggen hoe ik bij Meckenstock kom? Dat was die fabriek. Waar die jongens werkte die ik schreef. Dan zeiden ze ja, dat is zo moeilijk in het donker als je hier niet bekend bent. Dus wat doen die: ik had het adres Freiheitstraße het nummer ook nog, 28 of zoiets. En bij een boekhandel en daar waren hun zogezeegd ingeportierd, en ik denk weet je wat ik vraag aan de mensen waar die vrijheidsstraat is en ik loop naar de Freiheitstrasse. Dat is in Mettman, waar ik uitgestapt ben op het station.

Vanaf dat station ging ik Mettman inlopen, dat was nog een heel end. Allemaal steil en weetjewel en afgaan, bergisch is dat. En ik kom al die mensen tegen en allemaal Duits, beetje gebroken Duits vragen en wat deden die mensen. Die zeggen tegen Kees Maree en tegen Kees Velthoven, er is een Hollander aangekomen en die heb naar jullie gevraagd. Want ik zei het, Meckenstock. Ze zeiden: wij werken bij Meckenstock, dus ik zei: nou, vertel tegen Velthoven enzo dat ik hier angekomen ben. En om een uur of 8/9 staan Kees Velthoven en Kees Maree die staan daar bij die winkel! Maar ik was al naar binnen gegaan, want ik had aangebeld. En die kwamen daar van Jezus joh wat is er aan de hand en hoe kom jij hier terecht? Dus ik alles verteld, dus ja Godverdorie dan moeten we toch zien dat we Buijs, Leen Buijs waarschuwen. En die woont ook aan de Bergstrasse, vlakbij Meckenstock.

Leen Buijs woonde vroeger op de Monsterseweg in dat rijtje huizen. Daar kende ik Leo en Piet en Jan van. En die waren allemaal wel ouder dan ik, maar ik kende ze. Die werd dan verwittigd dat er weer een Hollander aangekomen was en toen is Leen Buijs, Jan Buijs die zoon, die had ook nog wat in de melk te

brokken bij de Duitsers, die is toen gekomen en joh dit en dat. Hij zegt joh, heb je papieren? Nee, ik heb helemaal niks.

Ondergoed van een kunstmestzak

Weet je wat het mooiste was? Dat zal ik je vertellen. Want dat is allemaal naderhand. Ik kwam daar bij die mensen en ik was helemaal over m'n toeren. Bij die boekhandel. Dat waren Nazi's. En toen was ik daar binnen en ik had gevraagd. Bij Friegenhaus. Maar ze lieten me binnen omdat Kees Maree en Peet Steentjes en Kees Velthoven die sliepen daar ook, dus die Frau Friegenhaus. Dus die zei oh, zo en zo. Maar ik was zo moe, dus ik vroeg zou ik soms naar bed mogen. Toen zegt ze nou dat is goed. Toen ben ik op een bed gaan liggen, dus ik had me uitgetrokken. Maar het was oorlog en ik had zowat geen ondergoed. M'n moeder wat ze nog aan ondergoed had dat had ze gemaakt van kunstmestzakjes. Dus ik had van kunstmestzakjes daar had ik een hemdje van en daar stond achterop zo'n ventje dat kunstmest strooide, 12 - 8 - 15. Dus ik lag daar op dat bed en toen kwamen die Buijsen en die vrouw had dat ook gezien en die heb zo ontzettend gelachen, maar ik wist niet waar het over ging want het zat op m'n rug. Nouja en later hebben ze dat natuurlijk gezegd, ja joh, je had godverdorie zeg dat logo van die kunstmestman op je rug.

Familie Buijs in Mettman

Toen hebben hun gezorgd van Buijs dat m'n pas in orde werd gemaakt. En tewerkstelling bij Meckenstock. Toen ben ik daar zogezeegd tewerkgesteld. Kees stond aan de draaibank en ik moest aan de pers. Nou nou. Had je nooit aan gestaan. Een grote machine en die perste allerlei dingen. Vliegtuigonderdelen, pantseronderdelen, kraagarmen voor de vliegtuigen, voor de vleugels.

Leen Buijs kwam van oorsprong uit Poeldijk. Hoe kwam hij in Mettman terecht?

Hij woonde in Mettman, hij had een café in Düsseldorf. Daar gaf hij altijd de gelegenheid aan, als er een meeting was van Hitler ofzo, dan gaf hij daar zaalruimte beschikbaar voor de Nazi's. Was hij al voor de oorlog naar Duitsland gegaan? Ja, hij woonde daar al en hij had dat café al in Düsseldorf.

En wat was zijn rol daar ten aanzien van de Nederlandse mensen? Die daar tewerkgesteld werden?

Ja, alles positief. Die mensen waren zo link, want toen de Duitsers bezet werden door de Amerikanen, stonden ze gelijk vooraan bij de Amerikanen en hebben ze gelijk geregeld hoe wij terugkwamen weer hoe dat geregeld moest worden om terug te keren naar Holland.

Kon je spreken dat zij collaboreerden met de Duitsers of waren ze juist toch wel bezig om hun landgenoten te helpen?

Ja, ze waren bezig om hun landgenoten te helpen. Kijk, ze hadden hun brood in Duitsland, omdat het in de jaren toen crisis was, dus het was overleven voor ze. Daar konden ze met een café goed renderen, nouja.

In wezen zorgde hij er ook voor dat als de jongens naar Duitsland moesten, dat ze bij hem in de buurt konden komen. Hij heeft heel veel mensen gered van laat maar zeggen uit onderduikers die gepakt werden. En van verzet en alles. Hebtie wat die kon, hebtie geprobeerd te redden. Want hij was ook veel in Holland ook. Hij was overal goed mee op de hoogte. Hij heeft heel veel goed gedaan. Je kon altijd bij hem terecht.

's Zondagsmorgens gingen we naar de kerk en uit de kerk gingen we allemaal, werden we ontvangen bij tante Sien allemaal op de koffie. En er waren er veel hoor, jongens uit Ter Aar ook die heetten Verhaar. Jan Verhaar, die ken ik allemaal nog. Die kwamen allemaal zondags bij tante Sien. Jan Buijs, Ton Heuchemer, Jan Persoon van Loosduinen, Kees Maree, Kees Velthoven. We waren daar met een hele koppel hoor. En dan had je het goed bij tante Sien. Er werd niet over politiek gepraat of wat ook.

Zijn rol werd nooit in twijfel getrokken?

Nee, helemaal niet. In Poeldijk wisten ze dat hij heulde met de Duitsers. Maar in welk opzicht? Wat is zijn motief geweest? En dat is later allemaal gebleken wat hij allemaal gedaan heeft. Dus de mensen in Poeldijk hadden hun mening en vraagtekens, negatief. Maar na de oorlog positief. Neem maar wat ze voor mij gedaan hebben toen. Ik wil zeggen ik was gevlucht en normaal gesproken als je zoiets doet knallen ze je neer.

Japie Knol

Hoe ging dat dan verder? U zat in dat kunstmest hemd.

Toen dan Jan Buijs daar naartoe kwam, want ik had maar ff gelegen want ik dacht ff lekker te pitten, maar toen hadden die jongens die hadden doorgegeven bij Meckerstock. Die waren naar Jan Buijs gegaan van joh, Japie de Knol is aangekomen. Japie de Knol, het was altijd 'Knol, ga je mee?'. Dat was de scheldnaam/bijnaam van de familie, van mijn opa al. Want je had bij Knolpaardje, Hitpaardje, dan konden ze de Zuiderwijken uit elkaar halen. Mijn moeder was Zuiderwijk 'u' 'ij' en m'n vader Zuiderwijk 'u' 'i'. Mijn moeder was dan weer eentje ome Jaap van Rooie Piet. Het was zo anders kon je ze niet meer uit elkaar houden. Aad Zuiderwijk, de accordeonist waar ik mee gespeeld heb, die ze vader was Rooie Piet, maar dat was een neef van m'n moeder. Aad Zuiderwijk z'n opa en mijn opa waren broers.

Extra eten dankzij muziek

Nog even over die gitaar, die was in barrels. Hoe ging het daarmee verder?

Ja, die was helemaal gespleten. Die hebben we toch een beetje met rommelen kunnen opkalfateren. En nou had ik dat mee. Ik kon op die fabriek, dan had ik mazzel. Dan hoorden ze dat ik muziek speelde. En dan ging er soms een trouwen en dan mocht ik altijd op die bruiloften spelen. Dus ik had altijd extra te eten. En dan nam ik een van de jongens mee en dan zei ik die drumt. Maar dat hadden ze nog nooit gedaan. En dan hadden ze ook wat extra's te eten. En als we dan weggingen, dan had ik die gitaarzak

en dan deed ik die gitaar, daar had ik zo'n band om, die deed ik om m'n nek en die zak die vulde ik met broodjes voor de rest van de jongens.

Zelfs bij de baas, daar trouwde een zoon van. Daar hadden ze een accordeon voor me van een van die jongens die hadden ze voor me gehaald en toen moest ik voor die zoon van de baas, die tekende aan 's avonds. Dat noemden ze 'Polterabend'. Nou nou, wat ik toen meegemaakt heb. Dan gooiden ze alles uit het huis door de ramen wat hij niet wilde hebben weet je wel. Dat noemen ze Polterabend. Dat is een soort afscheidsavond van het vrijgezelleven weet je wel. Nou nou nou.

Zelf sokken breien

U had in die tijd eigenlijk geen draad aan uw lijf. Werd daar voor u gezorgd dat u daar ook kleren kreeg? Want u was nog een jonge jongen in de groei eigenlijk. Schoenen had je nodig, hoe ging dat? Je kreeg in de fabriek een overall. 'Arbeitsansuch'. En nouja sokken, je had nog één paar sokken had ik. Want ja, je had niks. Het was toen al '44. Je had zowat niks. Maar Kees Velthoven werkte aan de overkant van de fabriek. Hij was timmerman. Daar had je naast de timmermanszaak de weverij. Van de fabriek. En op die weverij daar werden allerlei 'smierkafesen' gemaakt. Dat waren lapjes, die waren voor de wagons. En dan had je aan de kant waar de wielen zitten zo'n bus zitten en daar zat olie in en daar werden die assen mee gesmeerd. Maar dan deden ze dat met een lap die daar geweven werd, die zat bovenin. En die hing dan in die olie en dan draaide dat rad, dat wiel, en daarom noemden ze dat 'smierkafesen'.

Toen zegt Kees Maree. Hij zegt Godverdorie hij zegt: heb je geen sokken meer? Hij zegt nou we gaan wel ff kijken bij Kees Velthoven 's ochtends vroeg. Jij houdt de wacht en wij gaan naar binnen. Want er liep daar een nachtwaker met zo'n lampie, zo'n lantaarn. En Kees die wist dat daar in de weverij, allemaal van die strengen van een paar meter wol waar ze die lappies mee breidden, op dat weefgetouw. En dan deed hij zo'n overall naar beneden en dan pakte hij zo'n streng van dat wol en dan om z'n lijf heen, z'n overall weer aan en dan in het donker zo naar de fabriek en dan in de wc uitdoen en wegstoppen. Maar dat had hij al een paar keer gedaan. En toen begon het al een beetje dag te worden. Dus ik zei Jezus Christus Kees, er komt een hele streng uit je broekspijp. Weet je wel, dat zakte. o o o.

Wij hadden allebei geleerd van insteken omslaan, doorhalen af laten gaan en dan breidden we zo'n vierkant lappie. En dat deden we zo eromheen en dan in die klompschoen. Dat was een 'boots'. Dat waren overschoenen in de fabriek en dan had je toch een lekkere warme voet. Dus je breidde je eigen lapje van de gestolen wol. Ondergoed had je niet. Ik had alleen dat hemdje met dat mannetje achterop. Nee, want je kreeg daar ook geen kleren. Je was blij als je een paar bonnetjes kreeg voor brood.

En nou hadden wij een hoop mensen leren kennen. Een wasvrouw enzo. Frau Tiele. En die vrouw d'r man was ook gesneuveld. En dan was het 'Jakob, spiel noch einmal für mich'.

Nou en dan stond ik altijd te zingen met Herman Becker. En die man dat was net een vader voor me.

Verblijfplaats bij de boekhandel

Ik mocht daar blijven bij die boekhandel. We sliepen met z'n vieren op een kamer. Het waren Nazi's. Zo'n band op z'n arm met zo'n hakenkruis. Je zag ze haast niet, want je werkte al. En je moest extra werken als het nodig was. En dus ja, je had geen oponthoud, je mocht niet overal heen. Dus je kwam nergens. Die lui ontweken jou want je was een vieze outlander. Dus je had geen contact met hem. Maar die vrouw, Fraulein Friechenhaus. Die was zagezegd daarzo een zus van die boekhandel en die vent dat was die Nazi, die broer van haar. Dat vrouwtje die vond het wel leuk vier van die jonge kerels weet je wel. En Kees Velthoven dat was een knappe vent, nou die kon dat wijf net zo gek maken als dat die zelf wilde.

Maar het mooiste was, we zijn allemaal uit mekaar gegaan. Kees Steentjes is gevluht. Die is bij Olsthoorn ondergedoken. Kees Velthoven is naar de Sietlung Kalfsbergen gegaan. Want wij hadden aan de overkant een vrouwtje, daar gingen we voor schoenensmeer. Dat was net als Persoon een schoenenwinkel. En dan zei ze: Jakob, dat is niet goed dat je daar bent bij die Nazi's. Dus ik zei: ja, wat moet ik dan? Dan zei ze 'Ich mag das in ordnung'. Weet je wel. Nou en die zorgde dat ik een adres kreeg bij een zus van haar. Dus toen ben ik daar weggegaan.

Kon je zomaar weg dan?

Ja, waarom niet? Ik had de huur betaald. En ik zei dat ik ergens anders heen wilde. *Het was niet zo dat je verplicht werd om bij een bepaald gezin te zijn?* Nee, wij waren zuiver Arisch. Op z'n Duits. Wij konden nog meer doen als andere buitenlanders. Wij hadden bewegingsvrijheid. Maar ik bedoel je had ook een 'aufenthalterlaugenis'. Je had een bewijs, daar mocht je je eigen ophouden. Maar buiten die rayon mocht je je eigen niet bewegen. Alleen binnen de stad, maar niet buiten de stad. Daar werd je opgepakt. Dan moest je maar afwachten.

Familie Birckenkamp

Toen bent u bij die zus van die mevrouw terechtgekomen?

Dat was een mevrouw die bij Esther Birckenkamp, dat was een grote schildersbedrijf, daar was zij zagezegd huishoudster. Met tante Hanna. En die heb ervoor gezorgd natuurlijk dat ik zoveel mogelijk bij Birckenkamp kwam, want vader Birckenkamp zat op het front. Friethelm zat op het front. En Esther was toen 16 en Inge was 7 en Dieter 8 en dan kon ik mooi voor die mensen boodschappen doen, kolen halen. De man in huis. En daar zorgde kleren voor. Was natuurlijk ook link van d'r, ze had gelijk. Maar ik was te net om in dat Nazi regime te zitten. En daar heb ik natuurlijk, dat was gewoon, daar was ik verzorgd tot en met. Fijne mensen. Maar die mensen waren tegen de Nazi's en zij stond in de kerk te preken tegen het nationaal socialisme. En ze werden allemaal gevangengezet, de kinderen en al.

En ik mocht niet meer daar in huis komen. Toen werden ze weer vrijgelaten en nouja, ik mocht daar feitelijk niet wezen. In de periode dat zij in het gevang zaten toen ben ik bij die zus van Claire geweest. Die voor mij gezorgd heb van dat winkeltje, die woonde aan de markt. Zegt ze: Jakob dan ga je gewoon naar m'n zus, naar mevrouw Schmit. Daar heb ik een kamertje gekregen. En daar ben ik weer ingekwartierd geraakt. Dus ik heb heel wat adressen gehad in die tijd. Want die mevrouw Schmits, dat weet Gré nog, is hier geweest met de oudste jongen, Günther.

De mevrouw van de schoenenwinkel dat was tante Claire. Maar hoe die met haar achternaam heet dat weet ik niet. Haar zus was met ene Schmits getrouwd. Die werkte op een Noedelfabriek. En bij die Schmits ben ik in huis geweest en daar heb ik ook heel veel meegemaakt met bombarderen. En die familie die dus gevangengezet werden, dat was de familie Birckenkamp. Esther Birckenkamp. Haar vader was aan het front.

Violen redder

Dat vrouwtje heb ik haar leven gered. En daarom is dat altijd zo. Zij was violiste. Ze had twee hele mooie violen. Eén hele dure en de andere waar ze op repeteerde.

Esther was 16 en toen waren ze bezet door de Amerikanen. En toen zegt ze 'Jakob, meine schöne Geige liegt noch im Haus'. Ze moesten zo uit dat huis en al de spullen stonden daar. Nouja, en ook de violen lagen daar. Dus toen gingen wij naar dat huis toe. Ik zei, ik zal wel kijken. Ik zeg ik ben Hollander tegen die Amerikanen. 'Ein prisionair'. Dat ik gevangene ben, weggevoerd ben. Want ik kon van de muziek nog een beetje Engels en ik kom daar aanlopen en een Duitser die denkt natuurlijk dat wij ook Amerikanen waren en die flikkerstraalt uit het raam zo een granaat naar ons. En ik pak Esther beet en ik gooide ze neer en ik liet me eigen achterover vallen en die granaat spat zo over ons heen. Ja.. we gingen voor die viool en omdat die Duitser dacht aan de overkant dat we Amerikanen waren. Het was net de bezetting door de Amerikanen. Dat was gewoon een paar dagen later nadat de Amerikanen Mettman bezet hadden. 1945. Wij waren 16 april bevrijd, dus dat is zo'n beetje 20 april geweest.

Ik weet niet meer of ze later die violen nog gehad hebt, maar wij waren zo verbouwereerd en geschrokken, we hebben aan die hele viool niet meer gedacht. Ik weet ook niet meer hoe dat gegaan is. Ik heb later, daar heeft die zus voor gezorgd, zijn we voor de Reinische Post in Duitsland hebben ze ons ook geïnterviewd. Zijn we op de Euromast geweest. Dat was na de bevrijding, 50 jaar na de bevrijding. Hele foto's in de Duitse bladen. Daar zijn allemaal artikelen van, met foto's en alles. Ik heb het allemaal nog.

Dat heeft Esther toen ook later opgestuurd. Ik moest achterin die tuin met die ene zus en die heb dat toen allemaal zagezegd bekendgemaakt. 'Fünzig Jahr Freundschaft' heette dat. Met mijn vrouw, hebben we een hele leuke dag gehad joh. Foto's gemaakt.

Esther Birckenkamp (rechts)

Nico Meijer

En ook een paar weken geleden, een jaar geleden kreeg ik dan weer uit Düsseldorf. Een onbekende, ik weet nog niet wie het is, die heb het adres gekregen van mijn om het hele verhaal te vertellen van Nico Meijer. Want dat is een verhaal apart. Dat heb ook weer in die kranten gestaan en die vrouw zou nog komen, maar die is niet gekomen. Maar ik heb die brief nog liggen. Ik bewaar alles.

Ik heb die vrouw, die trof Christa, dat is ook van Birckenkamp, een zoon is met Christa getrouwd, die komt ook uit het diepe van Duitsland, Beieren ofzoiets. Die trof die vrouw op een, net als dat je naaikrans hebt, die hebben het er natuurlijk over gehad en alles. Maar toen zijn alle kolenboeren die zijn toen allemaal gebombardeerd. Allemaal. Geen een overleefd. Dat heette de 'Nachschup'. En Nico die was 'beifahren'. Bijrijder. En die zat bij Naberfeld in de auto. Nico was in Mettman, die heb met ome Jan, ik geloof ook nog bij Platter gewerkt. Ton Heuchemer werkte met Jan en Jan Persoon werkte met Jan. Dat weet ik allemaal nog. Maar het was zo. Nico is toen naar Sloepkoten gegaan. Dat was een bakker. Daar sliep hij, zoals ik bij frau Schmit op de markt sliep. Die heb toen bepaald dat hij op de fabriek gewerkt heeft, maar ik denk het, is hij naar die kolenboer gegaan. Dan gingen ze in konvooi naar Essen om kolen te halen. Dat noemden ze de Nachschup. Nico Meijer kwam ook uit Poeldijk. Hij woonde waar Buijs woonde, vlak daarnaast. En Nico was ook weer familie, want tante Ciel was een Meijer.

Bij het graf van Nico Meijer

Nico die gingen daar naar Essen en daar kwamen die 'Spitfeiers', Amerikaanse Spitfeiers. Ze schoten ze gewoon, ze vlogen zo laag over en ze schoten dat hele konvooi aan gort. Die lagen allemaal in Essen onder een stuk papier en dan moest je daar uit gaan zoeken wie wie was. Het trieste van die Nico Meijer was, die had een verhouding met een Duits meisje. Hij had een zoon. Die zoon is bij mij aan de deur geweest. Ze waren niet getrouwd. Nederlandse jongens konden verliefd worden op Duitse meisjes. Liefde kent geen nationaliteiten. Als je Kees Velthoven had, die vrouwen zaten allemaal aan het front, die kon ze om z'n vinger winden. Het was een hele knappe vent en hij had z'n praatje klaar.

Nico Meijer was ingekwartierd en heeft hij daar dat meisje ontmoet?

Ja, bij de bakker, Sloepkoten. Ik weet alleen dat hij mij een week daarvoor een brief meegegeven had en dat hij zei, zo en zo joh, ik kom niet meer naar Holland en kun je dat niet aan An geven. Dat was z'n zus. Z'n moeder leefde niet meer en z'n vader ook niet meer. Z'n vader is verongelukt met de motor in de Boomaweg. Die reed z'n eigen hartstikke dood. Die reed voor de Maasbode in zo'n zijspan. Want ik heb hem zelf nog zien liggen. Nico had eigenlijk geen wortels meer thuis. Hij had een meisje ontmoet en zij was in verwachting. Dus daarom wilde hij niet meer naar Holland.

Op een zekere dag stond hij bij mij voor de deur. Was hij 18 jaar. De zoon van Nico en zijn meisje. Dan denk je niet dat, na zoveel

jaren dan denk je jeetje, 18 jaar terug in de tijd, dan zie je Nico weer voor je. Hij was sprekend zijn vader. Maarja, z'n zus liet hem niet binnen. Omdat hij een Duits kind had. En ik wou geen narigheid hebben met Kees Veerkamp en An. Dus ik liet hem ook niet binnen. Ik heb hem wel binnengelaten in het portiek en gepraat met hem. In 1963 ongeveer. *De wrok ten aanzien van de Duitsers was nog wel heel groot dat u hem niet binnen durfde te laten.* An en Kees dat was een paar apart. Vooral omdat Kees zelf een broer had, die zat in Engeland, dat was een Engelandvaarder. Die heeft 5 jaar in Engeland gezeten. Het was toen een hele andere tijd. Het lag zo gevoelig allemaal.

Bloemen bij het graf van Nico Meijer

En dan was het mooiste nog, toen hebben we gezorgd dat Nico naar Mettman kwam. *Wie moest hem identificeren?* Wij, als jonge gasten. Hij was gekist, maar daar mochten wij niet bijwezen natuurlijk. Om hem terug te sturen naar Mettman. En toen wilde Ton Heuchemer en al die andere gasten die Hollanders wilden hem zien. Maarja toen waren wij er en die kist was aangekomen en we maakten de kist open en toen zat er een oude vent in. Toen moest hij weer terug. Nou nou nou.

De meesten wisten geeneens dat Nico vader zou worden. De meesten wisten niet van die relatie. Ik was de enige die een brief meegehad had dat hij niet meer naar Holland wilde. Ik heb die brief niet opengemaakt, maar hij heeft natuurlijk geschreven en daarom liet An die knul niet binnen. Die wist wat er aan de hand was. Maar An wist van tevoren van die brief wat er voor de deur nou stond. Zou wat wezen voor Memories.

Hij ligt er!

Wij hadden natuurlijk heel slecht te eten en je kon geen sigaretten krijgen. Dan gingen we naar een sigarettenwinkel. Bij Mulesiepe. En dan zegt Kees Maree, van joh we zullen eens kijken, want zodra ik in de winkel kom dan is het van 'Heil Hitler'. En dan krijgen ze sigaretten. Weet je wat we doen? We komen binnen en we zeggen gewoon 'hij ligt er'. Hahaha. Dus wij allemaal 'Hij ligt er'. Wat zegt die sigarettenboer: hij ligt er?! En nou de winkel uit! op z'n Duits. Maar hij verstond ook Hollands. Maarja, als het ff tegenzit, al die Nazi's hadden vuurwapens, dan schieten ze je kapot. Kees die was 17/18 jaar, die was zo onervaren, zo roekeloos, die gaf nergens om.

De Amerikanen

Het moment dat de Amerikanen Mettman binnenkwamen, toen was u bij de familie Schmit.

Toen wilden de Amerikanen die kwamen binnen, nou nou nou. Die wilden al die vrouwen aanranden. Die mannen zaten aan het front. Dus ik was dan in huis en dat waren twee dochters. Dus die Amerikanen wilde avances maken en rotzooi schoppen. Dus ik ging er steeds tussenstaan en ik zeg: 'wat?! I prisoner. I Dutch Man. Fuck you!' Ze hadden dan wel respect.

En wat het mooiste was. Dan zei ik: 'I Dutch Man. I love the Queen'. Weet je wel. Ja, nouja, toen was het goed hè. Toen rukten

ze af. Maarja je was ook jong en ervaren en je was brutaal. Je wist niet wat het was die oorlog.

Die mensen waren goed voor ons, dus dat deed je. Je had daar je thuis. Je was geborgen. Want je wist hoe rot het was. Want die anderen zaten allemaal in het Lager. Want Jan Verbrake en Ton Heuchemer en alles. Die zaten ook allemaal in Lager. Wij zaten allemaal particulier. *Wat verstaat u onder Lager?* Ja, dat was gewoon aan Korenhof had je Lager. Een soort kamp, maar ze noemden het Lager. Daar kon je slapen en daar had je bridgen en je had een houten tafel. Ik ben er nooit geweest, want het was allemaal Duits. Je had een verblijf. Uit de fabriek. Wij waren zuiver Arisch en wij hadden gezegd dat we vrijwillig kwamen. Snap je. Maar die Duitsers hadden aan ons allemaal een hekel. Want voor elke Hollander die er vrijwillig kwam, moesten de mannen naar het front. Uit de fabriek. Daarom hadden ze een hekel aan ons. Want ze zeiden dan ja, het is wel leuk dat jullie hier vrijwillig komen werken, maar mijn man moet naar het front. Zo was het.

Er waren ook jongens, twee jaar jonger dan ik, die waren ook weggevoerd. Want ja, je kon niet allemaal zeggen dat je vrijwillig was. Omdat wij natuurlijk meehadden, dat ik daar 's ochtends in het donker liep en dat die mensen zeiden er is een Hollander aangekomen en zij zorgden dat Leen Buijs dat zo geregeld had. Dan heb je mazzel hoor. Dan heb je een engelbewaarder. Wij hebben er toch zoveel uitgespookt, Kees Maree en ik. Dat wij niet gegrepen zijn. Widiabijtel stelen. Die kosten 35 Mark het stuk. Brood stelen. Dat de paard en wagen zowat op hol sloeg. En we gingen een fabriek in die gebombardeerd was en dan gingen we kijken of er nog wat te halen was en dan stond er een bewaker en die stond daar: wat is dat? En dan zeiden we: ja, we hebben hier gewerkt en we komen onze overall halen, want die hebben we nodig voor in de andere fabriek. Nou, dat was een noodleugen. Nou nou nou. Zo was het met meer dingen.

Toen de Amerikanen binnen kwamen rukken, toen lag alles stil. Maar weet je wat je toen kreeg? Toen gingen ze alles plunderen. Toen was in tijd van een mum was de hele stad witte lakens en hemden, toen gaven ze d'r eigen over. Alles wat wit was dat werd eraan gehangen. Toen had je Lagers waar schoenen stonden, waar eten was, en dat wisten natuurlijk al die mensen uit Mettman die wisten dat. En dat werd geplunderd. Nou ik ben ook eens in Lager geweest en dat was donker, want je had geen licht, want alles was gebombardeerd en dan dacht je dat je een schoen had en dan zat je weer aan iemand z'n poot te trekken. Hahaha. En als je dan naar boven kwam en naar buiten dan had je weer twee verkeerde, want de een was een grote schoen en de ander een kinderschoen. Hahaha.

De memorie

Sjaan d' r man was vliegenier, die woonde aan de Neanderstrasse. Leo daar heb een poosje terug nog aan het zeilen gegaan en die is gestorven. Piet is ook al dood. Berta woonde aan de Laan van Meerdervoort, was met Koos Knaap getrouwd en die hadden aan Korrushof in Duitsland ook een tuin.

Die hele historie. Al die mensen die het meegemaakt hebben van mijn leeftijd, die zijn over een paar jaar weg. D'r zijn er nog maar heel weinig die het na kunnen vertellen. En ten tweede ze hebben allemaal niet meer de memorie die ik nog heb.

Terug naar Holland

Hoe lang bent u precies in Duitsland geweest in Mettman?

Eén jaar en vijf maanden. Zowat anderhalf jaar. Ik ben 26 mei vertrokken in '44 en ik ben 19 mei, Hemelvaartsdag, uit Duitsland vertrokken. Maar ik kwam pas thuis op 11 juni. Wij konden niet naar huis, want Nederland was uitgehongerd boven de rivieren.

Toen was hier de oorlog nog steeds gaande natuurlijk?

Ja, hier was het uitgehongerd en daarom konden wij niet naar huis. 19 mei ben ik vertrokken en toen kwamen we terecht in Venlo in een gebombardeerd klooster. Hele dak eraf en daar lagen heel veel stobalen en daar sliepen we op. De een ging naar Baexem, de andere naar Roermond en wij moesten naar Stramproy, Tungalroy. Ik geloof dat Jan toen ook in Tengelroy of Stromproy zat. Toen zouden we samen na de oorlog, het was leuk joh, naar Limburg gaan. Naar Tungalroy of Stramproy, waar Jan gezeten had. Hij heeft vlakbij me gezeten, maar ik zat bij de burgemeester van Tungalroy, gewoon in boerenkloffie. Je kon niet zien dat het een burgemeester was, gewoon een boer. En dan gingen de jongens, die vroegen aan me: ga je mee? Dan gaan we naar België, dan gingen we shag smokkelen. Ja, ik vond dat wel wat.

Dat waren de Limburgse jongens?

Ja, die van die burgemeester. De zoons van de burgemeester, want die hadden ook niks te roken. Maar in Tungalroy en Stramproy zijn wij vanuit dat klooster geëvacueerd en van daaruit zijn wij toen vertrokken met een schip.

Dat was gewoon een Reinaak. En toen kwamen we bij Andel en die sluis was gebombardeerd. Ken je je dat voorstellen? Die ene deur was helemaal weg, dus ze konden niet die sluisdeur open doen en dat water hoog laten komen. Dat we gelijk stonden met hoe we aan kwamen varen. Nee, we kwamen aanvaren en toen werd er ook gezegd, jongens, allemaal je goed vasthouden en dan donderstraalden we zo naar beneden met dat schip helemaal onder water. En dan hoopte je maar dat hij weer boven kwam. Ja, dat zijn allemaal dingen joh, o, o. Dat zijn geen verhaaltjes hoor. Het is echt waar.

U heeft er eigenlijk nog een jaar over gedaan om thuis te komen?

Nee, 19 mei was al '45. Hemelvaartsdag zijn we vertrokken en toen kwamen we natuurlijk eerst in Venlo en toen zijn we zogenaamd naar Stamproy, Tungalroy al die kleine plaatsjes geweest.

Voordat u uit Duitsland vertrok, hoe lang was het nadat de Amerikanen kwamen binnenvallen?

Van 16 april. Op 19 mei zijn wij onder die Amerikaanse bezetting daar gebleven. Dus een ruime maand? Ja, het was mooi weer geregeld en toen heb Jan Buijs, die heb dat met die Amerikanen

helemaal georganiseerd, die evacuatie van de Hollandse jongens. Ja, zo is dat gegaan. Nee, wij hebben aan de Buijsen heel veel te danken gehad, echt. Anders hadden we het nooit overleefd.

Leo Buijs

Ik was in de kerk verleden jaar en toen is mevrouw Oninks gestorven. Piet Oninks z'n moeder. Hij woont op de Jan Barendselaan in het huis van Piet Witkamp. En mevrouw Verbeek, Aag de Kwebbel, die woonde er naast. Maar anders wisten ze nooit welke Verbeek je bedoelde. Het zijn bijnamen en geen scheldnamen. Nee, wij staan er heel goed op bij de Verbeekjes. Zij heeft jaren met Johan Verbeek gezwommen. Met z'n vrouw, Sjaan. Hij kwam haar altijd halen, weet je wel? We hadden het nou over Piet Oninks.

Toen zat ik in de kerk achterin. Daar zat er alsmaar eentje om te kijken, weet je wel? En toen was Leo Buijs het. En hij vliegt uit de banken en komt naar me toe! Annie was de jongste. Die waren op de begrafenis.

De familie Buijs, zit die nog in Mettman?

Ja, allemaal. Nee, maar ik weet niet of Grada of Annie, waar die wonen. Tante Sien was gewoon een moeder voor mij. Maar als ik niet gegaan was dan hadden ze Janus m'n broer gevangen genomen of m'n vader.

Discussie aan de keukentafel

Je kan wel nagaan, toen ik zagezegd, toen ze bij mij melden kwamen van jij moet naar Duitsland. Toen was dat effe nog een hele discussie achter bij ons in de keuken. En ja, wat motten we nou? Ik zeg, niks in de war, ik ga de wereld in. Ik ga gewoon, ik wil niet hebben dat Janus gaat. Toen ik naar Duitsland moest, was hij in dienst bij wijze van spreken, maar later kreeg je dan de oorlog en een militair was natuurlijk helemaal iemand die ze wilden moven. Die was te gevaarlijk voor de Duitsers.

Waar is uw broer dan gebleven? Hoe ging dat verder met die Nederlandse militairen?

Nou die was toch gewond? Die lag in Amsterdam. Die is later thuis gekomen en die heeft niet gevangen gezeten of wat dan ook. Die is gewoon naar huis gekomen. 1945 was hij gewond en toen was de oorlog afgelopen 4, 5 dagen. Toen lag hij in het ziekenhuis en toen is hij een week of vier geweest en toen is hij naar huis gekomen. Er waren een kweetniet hoeveel jonge soldaten en die zijn allemaal weggevoerd naar Duitsland. Nico is 28 maart zagezegd gebombardeerd. 1 april hebben we hem begraven op zaterdag, dat weet ik nog. Nou, 16 april, goed 14 dagen later was de oorlog afgelopen. Want ik heb dat bidprentje nog, ik heb dat niet gegeven aan die lui.

Een kopie heb ik gemaakt. Maar met die foto's ook niet hoor, naar die van Leeuwen. Straks ben je ze gewoon kwijt. Anders scannen wij ze gewoon in en dan heeft hij ook een goede kopie. Dat is zo een zeldzaamheid. Dat zeg ik ook tegen Koos van Leeuwen. Als je

dat dan nagaat, hoe die vijf jaar zijn gelopen. Het was elke winter raak. In '38 ook al, want die waterlinie hebben we toen gekregen, maar toen zaten ze al in de war dat het al zou bevroren. Dat de Duitsers met de pantsers over het ijs zouden komen, weet je wel? En dat zijn allemaal die herinneringen nog. Maar dat was natuurlijk, dat weet je, pantsers zijn zo zwaar, die zakken er dan toch doorheen.

Kees Maree

U had wel een leeftijd waarin je dit heel goed realiseerde?

Ja, je was volwassenen. Maar als je nou zo een jongen had als Kees Maree. Die was 18 jaar toen en die waren zo onbezonnen. Bijtels stelen, Widia, die diamant, die koppen zijn zo duur, die kosten 35 Marken. En dan zei hij Jaap: in je zak, en dan moest ik naar de WC en dan in de WC het raampje open doen en dan naar buiten gooien en dan liep hij als de sodemieter om en dan raapte hij ze op voordat een ander het door had. Die was zo geraffineerd joh.

Kees Maree (links) en
Jaap Zuiderwijk (rechts)

Elke Duitser vroeg aan hem: 'Kees, was können sie eigentlich nicht?'. Hij was zo begaafd. Ik heb nou haast geen contact meer met hem omdat, nou dat zijn privé dingen waar m'n vrouw het niet mee eens is. Maar z'n dochter zien we wel. Die gaan nu verhuizen. Daarom zeg ik, om privé redenen, mijn vrouw kan dat niet hebben, als je weet hoe wij met onze kinderen zijn omgegaan. En Esther ook niet, die belt ook niet meer. Ze heeft alleen gezegd, ik heb hem een kaart gestuurd met zijn verjaardag en verders niet.

Maar dat is wat als je 18 jaar je dochter niet meer in huis wil hebben en niet meer aankijkt. En waarom? Omdat ze een oudere man heeft en een fijne man, Johan van der Zanden. Omdat hij zoveel ouder is, sjonge jonge jonge. Maar Maria die voelt d'r eigen gewoon, ze vindt mij gewoon een vader. Zij is lerares Duits hè en hij (Kees Maree) spreekt ook zo perfect Duits en schrijven. Dat zegt Esther wel eens. Maarja hij werkte vroeger al bij Phillips en hij heeft een kweetniet hoeveel geld verdiend zozegzegd met de ideeënbus. Ideeën ontwikkelen, weet je wel? En daar kreeg hij dan voor betaald. Maarja dat zeg ik, toen je 18 jaar was in Duitsland dan vroegen ze al aan hem, Kees wat kan je nou feitelijk niet? Hij stond aan de draaibank en hij kon alles.

Maar als je weet hoe hij voor mij geweest is. Ik lag in het ziekenhuis in Duitsland, doordat een Rus in de fabriek een stuk ijzer zo tussen m'n achillespees doortrok. Dat is dan als je ijzer onder de pers wegknipt dan houd je aan de buitenkant zo, de ronding is er dan uit, dan houd je zo een haak over. Hij trok hem zo in het wilde weg tussen me door. Maar hij zocht me altijd op in het ziekenhuis. Hij was weer zo bijvoorbeeld dan stuurde hij geld naar huis, weet je wel? En dan zei ik: moeten we naar het Postambt? Weet je wat hij altijd zei? Je moet niet zo veel vragen en als je wat wil weten, na de oorlog vertel ik je alles. Maar een echte speurder, een echte detective weet je wel?

Was hij voor de oorlog ook al zo?

Ja, hij heeft toen gesolliciteerd bij Phillips en toen was hij 17 jaar. Toen is hij daar al aangenomen. Toen heeft hij eerst in Zwalmen

gezeten bij Roermond en toen is hij naar Eindhoven gegaan. Kees woonde bij ons op de laan. Z'n vader was directeur van die kistenfabriek op Honselersdijk. Kees Veldhoven was timmerman, ook al in Duitsland. Kees was de klusjesman. Die had een mooie baan, hij had altijd te eten, hij werkte binnen. Hij was altijd onder de vrouwen, want de mannen waren weg.

Bericht uit Frankrijk

Is die man ooit nog thuisgekomen uit de oorlog?

Ik heb bij Esther thuis, dat vrouwtje d'r moeder, was net mijn moeder. Zo een lief vrouwtje joh. Ja, Greet heeft hem nog een keer gezien, waren we op de fiets. Ja, een paar keer. Maar die zoon niet hè? Nee, dat was wat. Ze dachten dat hij gesneuveld was in Rusland. Krijgen ze een jaar of 6/7 jaar daarna bericht. Een boer heeft je zoon opgeploegd in Frankrijk. Zijn ze d'r naartoe geweest in Frankrijk. Toen was hij in plaats van naar Rusland, hebben ze geen bericht van gehad, was hij zogezegd met de landing van Jeppe naar Frankrijk gedetacheerd. Ze droegen altijd een plaatje bij zich. Die oma was net gestorven en toen kwam dat voor de dag. Die oma heeft dat nooit geweten. Esther en Inge en Ruth zijn allemaal geweest, die zijn naar die plaats gegaan. Maar ik praat er nooit meer over hoor. Ze vinden het natuurlijk verschrikkelijk.

En weet je wat het mooiste was? Hij moest naar Rusland. Toen heeft hij z'n vader nog gedag wezen zeggen, die was ook ergens gedetacheerd. En die hebben elkaar nog ontmoet en thuis is hij niet meer geweest. Maar dan moet je je dat voorstellen, dat je daar dan in de fabriek staat en dan kwam er weer eentje. Een moeder huilende aan naar een zoon, weetjewel. 'Erik ist gefallen'.

Andere kijk op de oorlog

Dit zijn meer familie omstandigheden. Maar het is eigenlijk nooit aan de orde in al die documentaires, wat voor een impact dit heeft. Dit is natuurlijk ook vanuit een heel ander oogpunt hoe er vanuit de Nederlandse jongens naar de Duitsers werd gekeken en dat is natuurlijk ook wel een heel interessant verhaal. Want iedereen heeft zo een negatief beeld van die Duitsers.

Maar dat is net eender als Oma die stond op de preekstoel en ze stond daar een beetje tegen de Nazi's aan te hikken. Dat was de moeder van Esther. Dieter is nog koster. Tenminste ik geloof dat hij nu wel gestopt is. Ja, hij kan het niet meer. Hij is ook niet meer gezond. Nee, hij ziet eruit joh. Een soort Alzheimer. En uiteindelijk nog jong. Was zo een ventje toen ik er was.

Maar daarom is het best wel raar dat u daar geweest bent en als u dan thuis komt hebben ze het alleen maar over die rotmoffen, maar u heeft daar een stukje overleving gehad. Toch gaf het een warm gevoel voor u.

Weet je wat het is? Ik heb daar nooit over uitgeweid. En niemand is te vertrouwen en je vertrouwt ook niemand. Helemaal niemand. Dat hoorde je later ook altijd bij ons bij al die gezinnen: 'die vader is bij de NSB'. En die kinderen daar mocht je ook niks

aan vertellen, want die waren veels te bang dat het allemaal doorverteld werd.

“Wees vertrouwd, vertrouw niemand”

De oorlog is zo: je vertrouwt je eigen vader en moeder niet. Ja, bij wijze van spreken, maar dat is oorlog. In de oorlog een spreekwoord: ‘Wees vertrouwt, vertrouw niemand’. En er stond dan met zulke letters, zo groot: psssst, dan zag je een vinger in de hoogte, ‘feind hört mitt’. De vijand luistert mee. Maar ik heb er nooit geen spijt van gehad dat ik toen weggemoeten ben. Want je hebt een levenservaring opgedaan.

Maar weet je wat ook zo was? Het was crisistijd. De toekomst was heel somber voor ons. Ik wilde naar de Koloniale hê, omdat ik hier geen uitweg meer zag, dat ging niet door. Nouja, toen kon ik toch weg. Ik moest weg naar Duitsland. Ik dacht, laat ik maar gaan. Verslot van rekening dan hoeft een ander niet, dan hoeft Janus niet. En nouja, ik stond er heel nuchter tegenover. Ik heb geen traan gelaten. Als je de hele familie zag, was het nat tot op de grond.

Leuke dingen

Maarja, ik heb het er eigenlijk nooit over, ook met de kinderen niet. Maar we hebben het er bijvoorbeeld wel weer eens over als we samen zijn in Duitsland, weet je wel. Dan zal ik je bijvoorbeeld vertellen, dat is een leuk ding. De oorlog was natuurlijk voorbij en de mensen hadden zo een honger. Ik zeg, godver, tegen Kees. Ik zeg: hadden ze daar ook honger de Duitse mensen? Ja natuurlijk joh. De blueband lag daar in de winkel en bij ons was alles weggehaald. We hadden een maand of twee ons niet kunnen wassen. Er was geen gas, er was geen stroom. D’r was geen water en dan hadden die Nazi’s, die hadden een badkuip en daar hadden ze godverdikkie allemaal lekker water om te drinken en te koken. Ik zeg tegen Kees Maree, we moesten in de kelder wezen om hout te hakken voor die Nazi’s. Ik zeg hup alles uit en ik in die teil. Ik had in geen weken m’n eigen gewassen. Maarja toen kwam er natuurlijk allemaal vuiligheid joh, ik alsmaar afschrobben. Komt later die vrouw, ‘es gibt was Jakob, aber was ist da loss?’ Ja, ik zeg, ‘das ist vielleicht von holz hacken weisst du? Ja, dan hasst du das andenken müssen’.

Ik dacht, als ze erachter komt dan drinkt ze niks meer. En zo had je nog, toen heb ik het een keer gehad met Kees Maree, ze maakten alles zelf weet je wel? Nouja, en dan was er ook één, die had stroop gemaakt. Zegt Kees joh, wat zou daar nou in dat gevalletje zitten. Dus hij kijken joh, hij zegt nou, en dan zit hij te etteren aan zo een dingetje en dan komt er ineens zo een hele tuut stroop uit. Maar gelijk gaat die deur open. Komt er eentje de kelder binnen want wij waren hout aan het hakken. Dus ik ga voor die tuut staan. Nouja en willen jullie wat eten? Ja, we willen graag wat eten. Nou dan ‘kommen Sie maar darouf’ (naar boven). Ik zeg Kees, ik voel zo een raar gevoel. Zat er zo een hele golf van

dat stroop aan m'n poot. Ik dacht, hoe moet ik dat nou versieren? Ja, afgeveegd met een stuk hout.

En zo had je meer met dat brood in die wagen. En wij hadden altijd wat aan de hand, maar hij was eenmaal zo een dondersteen. Overal maar proberen te rotzooien. Maar er waren ook een hoop leuke dingen. Ik moest met die mevrouw Schmit moest ik helemaal naar Ratingen. En ja, hoe moet je daar komen? Bus reed daar niet. Ik zeg weet je wat je doet? Want ze moest erwten gaan halen in Ratingen bij familie. Dat ze wat te eten had. Ratingen is op het land, het is een dorp. En Mettman is een stad meer, maar ook met veel boeren eromheen. Nou enfin, wij op de fiets naar Ratingen, zij achterop, een vrouw van 50 jaar. Nou en een tas bij d'r en een broodmachine in de tas, die zou ze meenemen, want dan kon ze daar wat broden die ze gebakken hadden snijden. Nouja goed, we waren geweest en wij terug. Maar dan heb je daar ook nogal wel veel hellingen. Enfin, je bent weleens naar mevrouw Stoeltjes geweest.

Daar rijden we terug. En we hadden een lol en ze had erwten gehad en brood. Godverdorie en zit ik te sturen, schiet dat handsvat van m'n stuur en toen donderstralen we allebei zo naar beneden al die erwten achterom en dat brood uit die tas. Hadden we niks joh. En dan kwam je daar en dan was het: 'was bist du vor ein Flabes', kun je dan niet je stuur vasthouden? Maarja, het was hun eten. Maarja, wie rekent er nou op, een fiets waar je natuurlijk niet veel op rijdt, want ze fietsen daar ook niet veel. Maar dat handsvat! Ik had dat niet gemerkt en ineens joh, en dan trek je aan dat stuur. En zulke dingen.

En met die bolderkarren. Dan moest ik voor Inge d'r ouders kool halen met zo een bolderkar, maar dan moest je naar beneden. Het is daar heel erg hellend. Dan ging ik erop zitten en dan proberen en dan had je dat hengsel. Ik zo proberen lekker te sturen en dat ging fijn joh zo naar beneden. En godver op een gegeven moment breekt ook dat dingetje af en dan gingen we op z'n kont en dan al die kolen eruit.

En dat was met hoe heet het, met sleeën. Wij gingen sleeën samen met Kees en dan heb je zogezegd de tunnel, daar rijdt het spoor overheen hè? En dan was het glad, dan had het gesneeuwd enzo maar dan hadden die machinisten, die doen dan de as, doen ze uit die wagon eruit gooien. Die kijken niet waar het is. Dat was dan voor die tunnel gekomen en dan kom je daar van de hoogte af en dan kom je daar op dat koolas en dan ging je hupsakee. Zulke dingen allemaal. Ja en dat blijf je altijd bij. 'Und was haben Sie dan gemacht? Sind Sie unter gerutched?' Ja joh, wij hebben daar een hoop dingen beleefd en leuke dingen ook nare dingen.

Nare dingen

Ik heb bombardementen meegemaakt dat ik godverdikkie zo de kinderen, die zaten net in bad, zo helemaal spiernaakt in de winter. Zo mee uit bad, zo over de weg naar de schuilkelder onder de kerk. Want de kerk staat op de markt en daar woonden ze toen in het hoekje naast het café. Zo eruit gehaald en zo ik die kelder in met die kinderen. Maarja je had geen tijd, je moest handelen en

anders was je te laat. Maarja, enfin dat kunnen hun beamen, ze zijn helemaal stapelgek met ons daar.

Als je wist wat ik toen meegemaakt heb in de oorlog. Toen ik bij tuinders kwam wat sommigen mensen rookten. Waar ze sigaretten van draaiden verschrikkelijk. Dat ze d'r niet aan dood gegaan zijn, zelfs lorren erin. Het was niet te geloven, het stonk. Hooi gewoon ook in een krant rollen en dan aansteken en dan hoesten hoesten. Turfmolm. Ze deden niet inhalen, maar effetjes zo rollen en dan het gevoel dat ze een sigaret in d'r mond hadden. Ik zelf rookte eenmaal niet. Ik speelde toen ook op die bruiloften. Dan was er wel eens wat.

Ik zal het nooit vergeten Jo Valk die trouwde met Bernhard Valk, weet je dat nog? Je weet wel die die fabriek heeft, Bernhard. Die zaten op zee in Zeeland te varen en die hadden dan aardappelen en tarwe uit Zeeland. Daar konden ze mee ruilen wat ze wilden en toen speelde ik op die bruiloft in '43. Nou, ik heb daar gespeeld, want je mocht na 8 uur niet naar buiten. Tot 4 uur moest je binnen blijven. Nou nou nou en dan kreeg ik melk, en dat was wat, want ik dronk geen bier ofzo en hunnie hadden wijn want ze konden ruilen. Ik weet nog goed het was half vijf. Ik zat bij Piet Luiten op m'n koffer van m'n accordeon bij te komen, want dat is een eind, spelen de hele nacht tot zo een uur of 4 en dan komt Bernhard de Brabander. Hij was getrouwd met Annie Greven. Annie leeft nog, die zie ik nog wel eens. Enne ik zit zo en hij zegt: Jaap ben je niet goed? Ik kijk zo en ik zeg: hey Bernhard! Hij zegt: ik ga naar m'n werk en ik zeg: ik ga naar huis.

Die werkte bij de slager bij Kees Scholten. Ja, je moest blijven spelen dus je kon niet weg. En dan kreeg je melk de hele nacht en je kreeg een boterham. Nou nou nou en thuis zaten ze in de war, van waar blijft ie? M'n ouders hebben een hoop nachten niet geslapen. Ik weet niet hoe dat is, je zit er in en je leeft er in mee en het gaat gewoon. Ik geloof in feite dat je het niet beseft zoals je het nu waarneemt. Je kan het vergelijken met de malle molen waar je in zit.

Wat denk je van ons, in mei 30.000 doden in Elberfeld en een maand later 30.000 in Barmen. Maar het ergste was die Sondermeldungen, dan werd er gemeld door de radio: 'auf angriff kan gerechnet werden, die verbenden stehen uber anheim, die ambtzaal werd ungefahr' werd er dan gezegd, '12.000 machine sein'. Nou, dan wist je niet waar je blijven moest. Als je een aanval kreeg van 12.000 bommenwerpers.

Serenade van Toselli

Ik lag in het ziekenhuis toen met dat been en ook een aanval, alles in de kelder en dat vergeet ik nooit. En toen hoorde ik dat lied de serenade van Toselli nou dat blijft me altijd bij!

"O, ik ben gek op jou, ja mijn hele leven.
In mijn leven denk ik steeds
aan wat ik vroeger ben geweest."

Dat ging zo diep in je botten door die serenade. Maar het is al van in de oorlog, dat is van voor de oorlog. Ik vond het altijd al zo een prachtig nummer en dan is daar zo een bombardement en dan moest je met je zere poot in het gips naar beneden die trap af. Het grijpt zo in je. Melangolisch kan je het ook noemen. Dat gaat door merg en been. Die violen dat gaat door merg en been als je die omstandigheden meemaakt.

Maar je maakte ook rottingen mee hoor. Ik kreeg een kruisje mee hè, van m'n moeder. Had ik om m'n nek hangen. En dan zei m'n moeder: denk erom dat je het altijd om hebt. Maar m'n moeder was zo vroom en die heeft zelf in de oorlog heeft ze al het eten weggegeven. Had ze Ria beloofd. Ik geef alles als Jaap maar terug komt. Dus op slot had ze zelfs de wagen, het karretje, hebben de Hagenaars meegenomen om de aardappelen te vervoeren, want die lagen bij ons allemaal op zolder en dan haalden we ze weer van de hoek. Op slot had Jan zo een buik van de honger. Natuurlijk m'n vader boos op m'n moeder.

Contact met het thuisfront

Maar had u in die tijd nog contact met thuis of helemaal niet in die anderhalf jaar?

Nou, weinig. *Wisten ze wel dat je in Mettman was?* Ja, brieven werden gecensureerd en open gemaakt, maarja opslot. Ze wisten dat ik in Mettman zat, maar ik heb nooit geen brieven gehad. Maar ik heb wel naar huis geschreven, dus wat er aangekomen is. Nee het was zo, ik zal je nog wat vertellen. Ze kregen geen bericht van mij. Nou kwam mijn zus, mijn oudste zus, had in het ziekenhuis gelegen die was helemaal zo scheef. We hebben nog een foto daar staat ze zo op, weet je wel. En toen m'n vader, die was toen ook al zo. Die ging naar van die strijkers en magnetiseurs. Uit Den Haag kwam ene mevrouw Fei van de Valkenboskade en die kwam bij m'n zus weetjewel strijken. Die heeft ze helemaal weer recht gemaakt.

M'n vader komt ook toen ze d'r was en ze vertelt het, want ze vraagt ook hoe is het met je zoon? Nog wat gehoord? Nee, zei m'n vader we horen niks. Ze zegt: over 14 dagen krijgt u bericht. U krijgt een kaart. Veertien dagen later komt er een kaart, zowaar ik hier sta. Dat is mij altijd bijgebleven, 14 dagen later kregen ze een kaart. Ik houd daar ook niet van, ik geloof er ook niet in en we zijn er allebei niet voor, maar dat is toch sterk hè? Maar ze heeft mijn

zus toen toch helemaal recht gekregen. Want mijn vader, het was oorlog, maar die heeft mijn zus toen uit het ziekenhuis gemaakt, want ze hadden zagezegd met opereren zenuwen geraakt of wat ook. Dat hebben ze verprutst. Zij heeft ze toch weer zo ver gekregen dat Jane (Sjaan) toch weer helemaal goed was.

En hoe lang bent u in het ziekenhuis geweest met dat been?

Dat zou ik niet exact kunnen zeggen. Misschien een paar weken. Weet je wat toen zo mooi was? Dat was ook zo een Nazi die dokter, dokter Reumer. Ik heb het er met Esther altijd nog over, die kende ze ook. En ik moest dat verband, dat had ik zelf af moeten doen hè, wat ze in de fabriek erom gedaan hadden. En dat deed ik niet gauw genoeg naar z'n zin. En ik sta te bukken en hij trapt me zo door het ziekenhuis heen.

Kruisje van m'n moeder

Maar weet je wat het met dat kruisje was toen? Ik sta te zingen met Herman Bekker en dan vroegen al die Duitsers: 'Jakob zing noch einmal La Paloma'. Herman kon zo mooi zingen ook. En we waren aan het zingen joh en dan komt die Nazi en ik sta natuurlijk aan de wasbak en ik heb dat kruisje om. Hij ziet dat kruisje en hij trekt het zo van me af. Hij zegt: 'Du mit deine rot kruis'. Ik zeg: 'es ist besser dan die hakenkruis'. Nou en toen had ik het gedaan hè. Ja en toen is Herman voor me opgekomen. Die heeft gezegd: 'est ist ein fleitig mensch'. Die Herman Bekker, dat was een man daar stond ik samen mee aan de pers, aan die machine.

Koninklijke cigaret

19 mei kwam ik terug in Holland na 1,5 jaar dwangarbeid in Duitsland. We kwamen over de grens aan in Venlo. Daar wachtte ons een verassing, want Prinses Juliana was naar Venlo gekomen om kennis te maken met de terugkeer van dwangarbeiders en gevangenen uit concentratiekampen.

Wij moesten echter elkaar kennis maken met haar en zij had in haar hand een grote doos met cigareten die zij aan ons presenteerde. Voor mij liep 'n jongen van 14 jaar die vlak voor 't einde van de oorlog was opgepakt en Juliana vroeg aan hem waarvoor hij gevangen gezeten had. Hij zei ik had foto's van je moeder verkocht. Dat was z'n Wilhelmina.

Daarna toen wij aan het einde van 't defilé waren, want er stonden nog meer mensen die wij een hand drukten, liepen wij weer achter de prinses om en sloten wij weer achter aan de rij die nog kennis met haar moesten maken. Toen wij weer aan de beurt waren had zij in de gaten dat wij al geweest waren. Toen zij ons zag zei ze niets, maar gaf de doos cigareten aan de dame die naast haar stond. Er kwam alleen een glimlach naar ons en wij moesten ons tevreden stellen met die ene cigaret.

Unreadable title

Unreadable handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

**Protestlied opgedragen door de heer Jaap Zuiderwijk
tijdens de Tweede Wereldoorlog 1942/1943
Maker: onbekend**

De A is van Adolf, de bron van alle kwaad
De B is van burger, die alles ondergaat

De C is van censuur, die onze vrijheid smooert
De D is van dieventuig, dat hier niet hoort

De E is van evacuatie, waaraan wij tijdig ontsnapten
De F is van Führer, die Holland leeghapte

De G is van Goering, het laatste vet der natie
De H is de hoop op mislukking der invatie

De I zijn de Izaaks ten dode toe geplaagd
De J is John Bull door Duitsland uitgedaagd

De K is de kracht en vreugde steeds zoek
De L zijn de leugens die in de kranten staan ten boek

De M zijn de minnaars die naar beneden daalden
De N is de N.S.B. die het tuig naar binnen haalde

De O is de oproer, waar Nederland naar smacht
De P zijn publicaties waar iedereen om lacht

De Q is van Quislin, Mussert in de N.S.B.
De R is van revanche die komt nog wel, o wee

De S is van Seisinguart door iedereen veracht
De T is van terreur waar iedereen om lacht

De U is van Uncle Sam, waar iedereen voor beeft (?) (die
zich volvreet)
De V is van vrijheid waar iedereen naar streeft

De W is van Winkelman met ere te vermelden
De X zijn de onbekend gebleven helden

De IJ is van ijdele waan om naar Engeland te gaan
En de Z is van zee, waarin de nazi's zullen vergaan